
ПРОГЛАС

Издание на Филологическия факултет
при Великотърновския университет “Св. св. Кирил и Методий”

кн. 2, 2014 (год. XXIII), ISSN 2367-8585

РЕЦЕНЗИИ

ЦЕНЕН ПРИНОС В ИЗСЛЕДВАНЕТО НА КНИГАТА „ЛЕСТВИЦА“ ОТ СВ. ЙОАН СИНАЙСКИ

A VALUABLE CONTRIBUTION TO THE STUDY OF THE LESTVITSA BY ST. JOHN OF SINAI

**Димитър Кенанов, Невена Гавазова. Небето на безмълвието.
Книгата „Лествица“ от св. Йоан Синайски и нейният
старобългарски превод. Велико Търново: Университетско
издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2013, 446 с.**

Сборникът *Небето на безмълвието* от проф. дфн Димитър Кенанов и гл. ас. д-р Невена Гавазова е посветен на книгата *Лествица* от Йоан Синайски и нейния старобългарски превод с оглед на четири тематични кръга: 1. Преводите, преписите и редакциите на *Лествица*-та; 2. Житието на Йоан Лествичник в старобългарската книжовна традиция и в славянската ръкописна и старопечатна традиция; 3. Йоан Лествичник и неговото влияние върху образния свят, изобразителния стил, езиковата и стилово-съдържателна реформа на Търновската книжовна школа и други книжовници; 4. Аксиологичен херменевтичен анализ на определени слова от *Лествица*-та, които дават богата представа за смисловия и структурния градеж на преводите; 5. Приложения.

В увода авторите ни припомнят трите превода, на които се опира последващият задълбочен анализ на книгата: Великопреславският славяноцентричен превод (СПП – стар преславски превод от 10 век); редактираният стар превод от монах Марко и/или свето-

горския старец Йоан от 14 век (РСП – редактиран стар превод) и новият български Евтимиев превод-редакция (НБП).

В първия тематичен кръг на изследването се откроява студията на проф. Кенанов *За смесените редакции в старобългарския превод на книгата „Лествица“*. Наблюденията върху два ръкописа от 14 век се свързват тук с интересни съдържателни особености в работата на учения в библиотеката на Руската академия на науките в Санкт Петербург. Според проф. Кенанов Петербургската *Лествица* с нейната „елова“ разновидност на стария преславски превод е изключителна с текстологичната си стойност. Текстологичният анализ води до важни изводи за смесените редакции в старобългарския превод на *Лествица*. Редактираният стар превод (РСП) може да се свърже с първата четвърт или първата половина на 14 век. Новият превод-редакция (НБП) също е бил в процес на разработка или вече е бил изготвен в този период. Така може да се предположи, че горната времева граница за появата на НБП е преди 1371 г., когато в Търновград се завръща бъдещият патриарх св. Евтимий Търновски.

Студията *Старобългарският превод на книгата „Лествица“ и филологическият интерес към него в православния славянски свят* ни въвежда в историята на научното изследване на *Лествица*. В ръкописната традиция на православната славянска общност се наброяват 295 запазени преписа от старобългарския превод на книгата *Небесна Лествица*. Приносът на проф. Д. Кенанов е в преоткриването на малко известната подборка *Изборъ избран от книгъ Йоана Лествичника* от първата половина на 14 в., което дава възможност за наблюдения върху второто слово *За безпристрастието*. Очертава се по-ясно спецификата на редакторската работа върху превода скоро след появата му и оформянето на втора текстологична разновидност на СПП, представителна за която е друг препис от 1334 г. (*Лествица* РГБ-10). Засегнати са интересни въпроси за лексикалните промени в РСП и НБП, които имат съответствия в използваните гръцки изводи. Чрез анализа на лексикалните особености и на граматическите (морфологическите) изменения се проследява как смисълът на гръцкия текст ясно и пълно се пресъздава в старобългарския литературен език от IX–X в. до XIV в.

Вторият изследователски подстъп в сборника е посветен на *Житието на св. Йоан Лествичник*. Към него може бъдат причислени две студии – *Герман Тулупов и старобългарската книжовна традиция* и *Житието на св. Йоан Лествичник в славянската ръкописна и старопечатна традиция*. Агиографската творба е написана от инок Данаил Раитски с 12 тълкувания към житийното повествование. Първият старобългарски превод на житието е в Супрасълския/ Ретковия сборник.

По-пълната текстология на житието, очертана по неговите преписи, позволява да се черпят ценни данни за историята, старинността на Супрасълския сборник и други старобългарски сборници: този в Чети-Миней от XVI–XVII в., основополагащия старобългарски превод (СПП) на *Лествица*-та от X век, редактираният стар превод (РСП) на атонския старец Йоан и/или монах Марко в епохата на византийско-българския исихазъм от XIV в., два сборника със слова на авва Доротей – по превода на стареца Йоан и сборника на инок Теодосий (1364), основната преработка на *Лествица*-та в книжовния кръг на св. Евтимий около 1371 г., в която е обобщен и приложен целият известен до това време преводачески опит около тази книга. Появата на *Лествица Тълковна* от инок Ефрем (не по-късно от 1421 г.), ролята на руския книжовник Герман Тулупов през 1630 г., старопечатното московско издание от 1647 г. на соловецкия книжовник Сергей Шелонин, приносите на Паисий Величковски през XVIII в. и неговия следовник преп. Амвросий Оптински, който издал през 1862 г. руски превод на *Лествица*-та, също доказват важното значение на старобългарския преводачески опит в книжовните дела.

Третата тематична насока в сборника се определя от студиите на проф. Кенанов *Патриарх Евтимий и „исправление божественыхъ книгъ духовныхъ”* и *Йоан Лествичник и образният свят на Кирил Туровски* за влиянието на Йоан Лествичник върху изобразителния стил и езиковата реформа на представители на Търновската книжовна школа и в книжовната дейност на други писатели. Книгата *Лествица* е божествена книга в православната култура и нейното значение се разкрива в цитатни и метафрази из творчеството на старобългарските писатели. Тя е „несъмнен метатекст и код“ за разчитане на смисловата пълнота в художествения език на Евтимиевото *Жи-*

тие на св. Иван Рилски и Похвално слово за св. Евтимий Търновски от митрополит Григорий Цамблак. *Небесна лествица* оказва влияние върху образния свят и на староруския писател Кирил Туровски от XII век чрез ползваните от него светоотечески източници.

Изследването на Н. Гавазова *Св. Йоан Лествичник и исихастската агиография (житие на св. Ромил Видински от монах Григорий Доброписец и житие на св. Петка Търновска от св. Патриарх Евтимий)* също е насочено към присъстващите в текста както метатекстови единици или реминисценции от боговдъхновените книги, така и цитати от други произведения. Авторката използва задълбочено „агиологичния херменевтичен анализ“, при който е важно „точното разчитане на интертекстуалната основа“ (библейски цитати, цитати от *Лествица*-та и други светоотечески текстове) за „постигане на обективен диалог с духовния свят на средновековното ни православно наследство“. В това отношение Н. Гавазова прилага талантливо следовнически разработената методология за херменевтичен анализ от проф. Кенанов в работата му *Агиографски текст и библиейски метатекст* (1997).

Херменевтично тълкувание, съчетано с презицен филологически анализ, откриваме в образцовите прочити на двамата автори на определени слова от *Лествица*-та: на слова/степени 1, 3, 4, 30, посветени съответно на монашеските добродетели безпристрастие, странничество (отстраняването от света), послушанието, вярата, надеждата и любовта (30 степен на книгата *Лествица*) и *Слово към пастиря* на преп. Йоан Лествичник.

Ценни приложения и солидни списъци от извори и цитирана литература допълват изложението. Включени са четири приложения на *Житие на св. Йоан Лествичник*: 1. Основен текст; 2. Основен текст от стария преславски превод (СПП); 3. Основен текст от редактирания стар превод (РСП); 4. Приложение по Чети-Минеи (Киев, 1764).

Научният сборник *Небето на безвмълвието* се превръща в ценен принос в изследването на основополагащата за православната култура *Лествица* на св. Йоан Синайски с оглед на единството и приемствеността в старобългарската преводаческа традиция. Чрез задълбочения херменевтичен и филологически анализ се изяснява движението за по-висока изразителност и усъвършенстване на

литературния език от зората на славянската писменост и първите поколения старобългарски книжовници: българските исихасти, стареца Йоан и монах Марко, Евтимиевия книжовен кръг, както и до ролята на преводите за славянската ръкописна и старопечатна традиция. Обогатена е текстологията на важни произведения, свързани с *Лествица*-та. Херменевтичният прочит подпомага разбирането и рецепцията на средновековните творби в съвременния читателски хоризонт.

Владимир Донев